

Salmesang og salmerne i gudstjenesten

af Peter Balslev-Clausen

Ved et interessant sammentræf er der sket det, at høringsperioden for biskoppernes initiativ til en ændring af folkekirkens liturgi er faldet sammen med coronapandemiens delvise nedlukning af gudstjenestelivet. Ikke mindst har man diskuteret betimeligheden af fællessang ved gudstjenester og kirkelige handlinger. Ud fra et rent sundhedsmæssigt synspunkt er fællessang en effektiv smittespreder og bør derfor undgås så længe pandemien varer. Samtidig er fællessangen en så grundlæggende del af en evangelisk-luthersk gudstjeneste, at man dårligt nok kan kalde en kirkelig sammenkomst uden salmesang for en gudstjeneste.

Det er ikke ualmindeligt at folkekirkens gudstjeneste bliver kaldt en salmesangsgudstjeneste. Senest finder man betegnelsen i det materiale, som biskopperne har udsendt i forbindelse med de overvejelser, der for tiden finder sted om en eventuel fornyelse af folkekirkens gudstjenesteliturgi. Betegnelsen »salmesangsgudstjeneste« som et særkende for folkekirkens gudstjeneste kan godt undre, da både den græsk- og den romerskkatolske kirkes højmesseliturgi er udprægede salmesangsgudstjenester. I virkeligheden er den romerskkatolske kirkes liturgi i højere grad en sungen gudstjeneste, end gudstjenesterne i Den danske Folkekirke som regel er i dag.

Det, der karakteriserer de protestantiske kirker og dermed også folkekirkens gudstjenestepraksis til forskel fra den traditionelle (ikke den aktuelle!) romerskkatolske liturgi, er, at den læge menighed siden reformationen i det 16. århundrede har overtaget en række led, som kirkekoret tidligere havde sunget, mens menigheden andagtsfuldt lyttede til den latinske sang, som den ikke forstod, men vidste, at koret sang henvendt til Den treenige Gud eller de mange helgener, der spillede en fremtrædende rolle i kirkens gudstjeneste- og fromhedsliv.

Reformationens brud med den hidtidige praksis betød, at menigheden ikke længere blev repræsenteret over for Gud af et kor, der sang salmerne på menighedens vegne, men nu selv på dens eget modersmål henvendte sig direkte til

Den treenige Gud gennem salmerne. Salmerne var principielt de samme, som de hele tiden havde været: bibelske salmer, hymner og sekvenser. Forskellen var ene og alene, at det nu var menigheden, der selv direkte henvendte sig til Gud gennem salmerne.

De salmer, der knyttede til ved den førreformatoriske tradition, var hovedsagelig sungne bønner, enten gendigtede bibelske salmer (deraf navnet på de gudstjenstlige sange i de nordiske lande) eller senere digtede sange, der henvendte sig til Gud. Disse sange kunne være bønner eller lovsange, sange, der gav udtryk for dels den dybe afhængighed af Guds kærlighed til mennesker, dels kristne menneskers kærlighed til Gud (lov-sange er hvad man på engelsk ville kalde love-songs til Gud!).

Hurtigt udvidede forståelsen af, hvad en salme er, sig imidlertid, og mange salmer blev versificeret forkyndelse rettet mod menigheden eller meditationer over den kristne tro og det kristne liv. De fleste salmer er i tidens løb blevet skrevet af præster, og giver et godt indtryk af, hvordan de prædikede. Det gælder såvel Kingos luthersk-ortodokse, som Brorsons pietistiske, rationalisternes religiøst-moralske og Grundtvigs kirkelige salmer. Senest giver K.L. Aastrups lutherskinspirerede salmer og det seneste halve århundredes salmer et godt indtryk af periodens folkekirkelige teologi og religiøsitet.

I biskoppernes oplæg om »Gudstjenesten« siges det, at »Sang er en måde for mennesket at vise glæde og taknemmelighed. Vi kalder det lovsang«, og det tilføjes, at »Lovsangen udtrykker tak, glæde og forundring og troen på, at Gud elsker verden og mennesket.« Ret beset er en sådan formulering et udtryk for, at den såkaldte Grundtvig-light-teologi har gennemtrængt folkekirken – på en måde, som nok ville have overrasket Grundtvig selv. De gamle salmedigtere og Grundtvig med dem vidste, at fordi Gud elsker os mennesker, ønsker han at ruske op i os for at vise os vejen til den evige frelse og salighed, bort fra den evige fortabelse. At moderne salmedigtere ikke helt har glemt denne kristentroens alvor, viser Johannes Johansens »sorte salmer«, som han kaldte dem.

I gudstjenestens salmer viser menigheden, hvem den er, i forhold til Gud og i forhold til sig selv. Det er derfor, salmerne skal give udtryk for, at begrebsparret Synd og Nåde er kristenlivets grundvilkår. De skal vise, at det er alvor for os, at vi tror, at Gud i sin kærlighed til os lader nåde gå for ret. Ikke fordi vi har fortjent det, men fordi han ønsker det. Salmerne skal både give udtryk for vores frygt for at blive fordømt af Gud, fordi vi ikke har fortjent bedre, og vores kærlighed til Gud, fordi han ved Jesu død og opstandelse har vist, at han ikke vil lade os gå fortabt, men tvært imod har elsket verden sådan, »at han gav sin enbårne søn, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv.« (Joh 3,16).

Dette kan salmerne give udtryk for, fordi de sætter ord på Guds forhold til os og vores til ham. Det er ikke gjort med musikken alene, sådan som biskopperne ellers giver udtryk for i deres oplæg om Gudstjenesten. Her skriver de, at »Musikken har en dobbelt funktion: den tjener ordets forkyndelse, og den forkynder selv. Mange mennesker oplever et følelsesmæssigt eller åndeligt møde med det guddommelige i musikken,« og de konkluderer: »Musikken har både sjælesørgerisk og forkyndende betydning, også ud over ordene.« (*Gudstjeneste. Om gudstjenestelivet i Den Danske Folkekirke*, 2019, s. 20). Man citerer som motto for afsnittet om musikkens rolle Martin Luthers udtalelse om, at »Musik er den skønneste og herligste gave, Gud har givet. Den har ofte rørt mig så dybt, at jeg havde lyst til at prædike.« Biskopperne glemmer, at Luther levede for 500 år siden, og at hans tids musikforståelse var en ganske anden end vor tids, og der med også biskoppernes, der stadig afgørende er præget af romantikkens musikforståelse. For Luthers samtid var musikken et menneskeskabt, lydligt udtryk for sfærernes harmoni, som man teologisk satte i forbindelse med englens lovsang. Det er blevet sagt, at salmerne er melodier, der er sat ord på. Intet kan være fjernere fra Luthers, Kingos, Ingemanns og Grundtvigs forståelse af, hvad en salme og hvad salmesang er.

Når man læser biskoppernes oplæg om salmesangen, får man indtryk af, at Thomas Laub og hans generation af musikteoretikere og folkelige komponister har

levet forgæves. For dem var det vigtigt at få slået fast, at salmernes melodier skal underordne sig salmernes tekster. Kun hvis menigheden – og den enkelte – tilegner sig salmernes tekster som udtryk for deres egen kristentro, kan salmesangen overleve som levende folkelig og kirkelig sang. Gode og iørefaldende melodier kan få den – de – syngende til at lægge mærke til, og til at huske salmens ord. På den måde kan salmernes melodier få åndelig betydning, ellers ikke.

Den vigtigste forudsætning for salmesangens overlevelse er imidlertid hverken ord eller melodi, men at der er nogle, der synger salmerne. Ikke kun alene, som man nynner med på de sange, man hører på de elektroniske medier, men sammen med andre, mange eller få, som man er fysisk sammen med. Vil folkekirkens biskopper, og med dem folkekirkens præster og organister, og bag dem folkekirkens menighedsråd, provstiudvalg og stiftsudvalg, folkekirkens folkelige gudstjeneste det godt og sikre dens overlevelse, er det alt afgørende, at de, at vi alle, læge som lærde, med begejstret sind, som der står i julesangen, gør, hvad vi kan for at holde den folkelige salmesang levende. Det gør vi kun ved at synge aktivt sammen og ikke ved at læne os tilbage for at høre andre synge. Det vil være den folkekirkelige gudstjenestes død, ligegyldigt hvor gode de andre er til at synge for os. Vi har som mennesker brug for at synge om Guds kærlighed til os og vores kærlighed til ham. Vi har ingen undskyldning for at lade være.

Salmesangen – lovsangen – er sammen med den personlige forkyndelse og nadveren det i virkeligheden fysiske udtryk for Den treenige Guds og den kristne menigheds livsfællesskab. Hverken trykte eller elektroniske medier kan etablere dette fællesskab, men kan højst erindre om det. Synger vi for os selv eller foran fjernsynsskærmen bliver vi mindet om det fællesskab, som gudstjenesten og de kirkelige handlinger etablerer mellem Den treenige Gud og hans menighed. Det er godt at blive mindet om dette levende fællesskab, og det er godt at glæde sig til igen fuldt ud at indgå i det. Det har coronatiden lært os.